

De grondplicht tot vergeving

Heel, heel lang geleden, toen vooruitstrevenden nog liberaal, en liberalen zelfs zeer vooruitstrevend waren, hebben we onze grondrechten tot stand gebracht. Fundamentele rechten werden gratis onder alle volwassenen verdeeld. Het recht op vrije meningsuiting, vrijheid van godsdienst, partnerkeuze, vergadering. Deze grondrechten zien we als de essentiële kern van onze wijze van samenleven. Niettemin zijn we niet erg zuinig op onze grondrechten. Althans, dat verwijten bezoekers uit minder berechte landen ons. Van vele democratische vrijheden maken wij maar een slordig en spaarzaam gebruik. In de ogen van die buitenlandse bezoekers brengen we daarmee onze grondrechten in gevaar, dan wel veronachtzamen we hun hoge waarde.

Nu hebben economen ook daarvoor weer een uitstekende verklaring. Rechten worden zonder betaling uitgedeeld. Er is derhalve weinig reden om er zuinig mee om te springen. Men verwerft een grondrecht niet als beloning voor fraai maatschappelijk gedrag, je hoeft er echt niets voor te doen of te laten. Economen begrijpen en bestuderen slechts menselijk gedrag dat onderworpen is aan schaarste. Dan kun je tenminste verwachten dat mensen doelgericht handelen. Maar wanneer je iets zo maar weggeeft, dan is slechts dom en slecht gedrag te verwachten.

Recent zijn we in onze collectieve groothedswaan nog iets verder van de rechte weg gedwaald. De oude, fundamentele grondrechten waren dan wel gratis, maar hun handhaving kostte ook niet veel. Vrijheid van godsdienst, van meningsuiting, van partnerkeuze, er zijn weinig schaarse goederen voor nodig om die ten principale te verzekeren. De laat-

ste decennia echter hebben we nieuwe grondrechten bedacht: het recht op arbeid, het recht op gezondheid, het recht op werk, het recht op onderwijs. Dit nu is voor economen een gruwel. Want gezondheid, onderwijs, werk, een minimaal inkomen, het legt allemaal beslag op vele schaarse middelen. Die kun je nu eenmaal niet bij wege van recht uitdelen. Toen de rechten eenmaal waren bedacht, ontwierpen we wachttijden voor ziekenhuis en universiteit — daarbij zelfs loting als selectiemechanisme boven talent uitverkiezend! — en zien we inkomen en werkgelegenheid snel afnemen. Per saldo zijn we allen slechts onnodig extra bedroefd: als je iets niet krijgt omdat het er niet is, dan vind je dat beroerd. Maar nu is je een sociaal grondrecht ontnomen.

Over grondplichten hoor je in onze maatschappij weinig. Ik vind dat jammer en wil derhalve een grondplicht introduceren en wel die tot vergeving schenken. Het is echter niet mijn bedoeling de reeds klassieke hoop op naastenliefde te bespreken, doch om verstarring in de bureaucratie te helpen tegengaan 1). Daartoe is het nodig kort te schetsen hoe vernieuwde ideeën in grote organisaties worden behandeld.

Medewerker M krijgt een idee. Hij vertrouwt dit aan daartoe ontworpen papier toe en zendt het ter fiatting toe aan zijn chef N. N is al langer chef en weet dat zijn positie het minst in gevaar komt, wanneer hij het nieuwe idee, dat vele veranderingen teweeg zal brengen, afwijst. Dat is soms wat te cru, maar dan kan hij het idee, voorzien van kanttekeningen en enkele wijzigingen, doorzenden naar zijn baas O. De kans is dan groot dat het vergeten wordt, zoek raakt, of dermate verminkt de lange hiërarchische weg op en neer volgt dat alle risico's tot verandering zijn verdwenen. Hij zou het idee natuurlijk ook kunnen goedkeuren. Als het mis loopt met het idee, dan is chef N wel de klos. Blijkt het een goed idee te zijn, dan zullen vele anderen het succes claimen. Kortom, in een grote bureaucratie komen

vernieuwingen niet eenvoudig tot stand.

Nu komt het grondrecht tot vergeving schenken als oplossing te voorschijn. Medewerker M moet zijn idee ter goedkeuring aan chef N voorleggen, zodat N ook niet in de natuurlijke verleiding komt het af te wijzen of ter verminking de hiërarchie in te zenden. Medewerker N moet zijn idee gewoon uitvoeren. Niet vragen, maar doen, derhalve. In de hiërarchie hoeft nu niemand te beslissen, te verwerpen, of de beslissing af te wentelen. Chef N hoeft slechts toe te kijken. Er ontstaat geen vertraging. Het idee blijft in de oorspronkelijke vorm. N heeft slechts de grondplicht tot vergeving schenken als het mis loopt. Daarmee doet medewerker M een beroep op een veel mooiere eigenschap dan in het thans gebruikelijke patroon. Vergeving schenken geeft chef N een mooi warm gevoel.

Bovendien is de kans groot dat hij de chef blijkt te zijn van vele medewerkers M, die allerlei goede ideeën realiseren in de tijd dat anderen de hiërarchie afzoeken, waar hun nota is gebleven. Mochten ideeën slagen, dan hoeft hij de roem slechts te delen met hen, die het verdienen, zijn medewerkers. De grondplicht tot vergeving schenken, leidt niet slechts tot fraai menselijk gedrag, economen dienen er zelfs blij mee te zijn.

1) Hagebak, The forgiveness factor, *Public Administration Review*, januari/februari 1982, blz. 72 e.v.